

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 92 1971

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lennart Breitholtz

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: E. N. Tigerstedt, Örjan Lindberger

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen, Villavägen 7,
752 36 Uppsala

Printed in Sweden by

Almqvist & Wiksells Boktryckeri AB, Uppsala 1972

I skogarna på Dal sörjer och ängslas lodjuren — »Giöpor högst i Kleef» — med de klagande herdarna över kung Karls bortgång; på samma sätt drabbas lodjuren som strövar i de skogar där åttonde eklogens herdar sjunger av häxkraften i deras sång.

Den Thalia som i Kunga Skald berättar för herden om Karl XI:s bragder och skildrar den fredsålla tid som skall bryta in under hans efterträdare på tronen, är emellertid en helt annan än den Thalia som inspirerat eklogdiktaren. Räftegård tar upp frågan, varifrån Dahlstierna kan tänkas ha hämtat hennes gestalt, men synes tveka om svaret. I själva verket är fyndorten med all sannolikhet sjunde sången av Marinos Adone. Där anropas Thalia av skalden, som erinrar henne om att hon brukat besöka honom i hans ungdomsår — i Kunga Skald är det Thalia själv som påminner herden-sångaren om motsvarande kontakter i forna dar, men det gör ju i sak ingen skillnad — och där uppenbarar hon sig för honom och hörsammar hans önskan genom att föredraga en melodisk och högstämmd hymn till kärleken, i full samklang med den himmelska harmonien. I Adones nionde sång åkallar sångaren — nu i en fiskares gestalt — på samma sätt sin musa, och även nu »materialiserar» hon — uttrycket är Räftegårds och används av honom om Dahlstiernas Thalia — inför hans syn, denna gång visserligen i kärleksgudinnans skepnad men re-dobogen att fylla en sånggudinnas uppgift.

En allmän likhet mellan Adone och Kunga Skald av större betydelse än dessa paralleller är att de båda har karaktär av politiska allegorier, byggda kring ett tronskifte som huvudmotiv; i Adone gäller det Henrik IV och Ludvig XIII. Att de forskare som tidigare ställt samman Adone och Kunga Skald förbisett detta är lätt att förstå: jämförelserna har som bekant begränsats till Adones nittonde sång, som skildrar hjältens begravning. I tjugonde och sista sången berättas om de festligheter som följer på begravningen, och det sker på ett sätt som med all önskvärd tydlighet visar att det är hovlivet i samtidens Paris som Marino haft för ögonen, inte någon förhistorisk arkadisk idyll. Där har han också till aldra sist infört en *pronostico*, en spådom om ett kommande lyckorike under den nye kungens milda spira, framsagd av skaldeguden själv och påfallande lik den vision av ett fredsrike under Karl XII:s egid som Dahlstierna har infogat i slutet av sin dikt. Kanske kan det förtjäna påpekas, att även Dahlstiernas bruk av Fenix-symbolen i detta sammanhang har en direkt motsvarighet hos Marino: likt en pånyttfödd fågel Fenix sägs den unge Ludvig höja sig ur

sin döde faders aska, en inkarnation av alla hans dygder. Än ytterligare kan noteras, att fursten av Marino tilläggs sådana bestämmingar som *un vero Nome, un vivo lume*, epitet som har direkta motsvarigheter hos Dahlstierna.

Då Kunga Skalds Thalia räcker herden sin luta och uppmanar honom att själv sjunga om sin sorg, framhåller hon att det är hans plikt att med sin egen »Suck» »hoop-twinna» »det allmänna Qwaal». Det krav som hon med de orden ställer på honom ställdes på skalderna redan av Aristoteles och framfördes i hans efterföljd troget av renässansens poetikförfattare. En av dem, den inflytelserike Girolamo Fracastoro, som Dahlstierna knappast kan ha undgått att lära känna, formulerade det så, att poeten inte får nöja sig med att tala för egen räkning utan måste föra allas talan. Det innebär att han måste söka den allmängiltiga idé som döljer sig i verkligheten; därför åligger det honom att skildra denna inte sådan den är utan sådan den borde vara. I Dahlstiernas dikt finner herden kravet alltför svårt; uppgiften överstiger hans krafter, och han ber sångmön övertaga den. Så blir med Thalias hjälp ett »Bonde-qwaal», som ej har »annan Moor än Skogen», ett högstämt »kämpa-kwa», en hjältedikt och Kunga Skald.

Gustaf Fredén

Rolf Arvidsson: *Den unge Per Hallström. Lyriskt åttital*. (Akad. avh. Lund.) Gleerups. Lund 1969.

Med stöd av några bistra uttalanden av Per Hallström själv konstaterar Rolf Arvidsson redan inledningsvis att föremålet för hans avhandling hör till »de skyggaste och slutnaste personligheterna i vår litteraturhistoria» och att utgångsläget för en biografisk framställning således inte har varit »helt uppmuntrande».

Nej, verkligen inte. Desto roligare då att Arvidsson har lyckats så bra. Hans avhandling ger en mycket bred — 464 sidor! — och utomordentligt nyanserad skildring av Hallströms levnadsförhållanden och intellektuella utveckling fram till debuten med *Lyrisk och fantasier* 1891. Här saknas ingenting av det som traditionsenligt bör ingå i en rejäl »Life & Letters»: härstamning och uppväxtmiljö, skolstudier och bildningsgång — allt kartläggs och analyseras.

Nu bör det inskjutas att Arvidsson — det förtvivlade utgångsläget till trots — egentligen har befunnit sig i en ganska gynnsam position. Att han på 50-talet hade möjlighet att umgås med och utfråga den högt åldrade —

men uppenbarligen ytterst minnesgode — dik-
taren, är en sak. En annan och viktigare är
att Arvidsson har kunnat förfoga över Hall-
ströms efterlämnade papper och brevväxling
som förvaras i Lunds universitetsbibliotek. Det
för framställningen betydelsefullaste materialet
ryms i fyra kapslar »Dikter och fragment» som
innehåller merparten av Hallströms otryckta
ungdomsdiktning jämte diktutkast, anteckningar
och brevfragment. Härtill kommer en del an-
teckningsböcker från åren närmast efter sekel-
skiftet som kastar ljus över det föregående de-
cenniets produktion och litterära orientering.
Arvidsson har vidare haft tillgång till Hall-
ströms boksamling och till Selma Hallströms
avskrifter av hennes brors ungdomslyrik.

Det är ett tidigare okänt litterärt och bio-
grafiskt material som presenteras, och den vik-
tigste nyheten är den att Hallström redan 1888
hade färdigställt en diktsamling som dock blev
refuserad. Arvidsson har i allt väsentligt lyckats
rekonstruera denna samling och menar att den
— om den hade kommit ut 1888 — kunde ha
gett Hallström tätplatsen bland 90-talisterna.
Nu är ju detta en kontrafaktisk villkorssats
(av typen: om Hitler 1940 hade invaderat Eng-
land, så hade han vunnit kriget), alltså ett på-
stående av en sort som t. o. m. logiker av facket
har svårt att komma till rätta med. Arvidsson
ger sig inte in på den teoretiska sidan av sa-
ken men mobiliserar goda skäl för sin åsikt.
Hallström framstår i sin opublicerade diktsam-
ling verkligen som en entusiastiskt skönhets-
dyrkande 90-talist, väl meriterad för de lov-
ord som senare skulle komma Heidenstam och
Fröding till del. Anmärkningsvärd är exempel-
vis dikternas färgstyrka som Arvidsson har ana-
lyserat med statistisk metod. Både mängden av
färgord och urvalet — där rött, guld och sil-
ver favoriseras — liksom dominansen av ord
för ljus och andra celesta fenomen är i 90-
talets anda. Att Hallström vid den tiden var
mera bevandrad i samtida europeisk litteratur
än Heidenstam och — vad beträffar engelsk
diktning åtminstone en hästlängd före — Le-
vertin, kan Arvidsson också belägga. Men han
visar dessutom att den spirande 90-tals este-
tismen hos den unge Hallström hade att sam-
sas med en barlast av bister 80-talsmoralism,
insupen under de mottagligaste gymnastisk- och
studentåren. Konflikten mellan ideologiskt 80-
tal och 90-tal ger Arvidsson anledning till en
förnyad analys av dessa besvärliga termer. Att
det fanns ett lyriskt 80-tal och ett radikalt 90-
tal, visste vi ju förut. Arvidssons utredning
förser problemet med ytterligare nyanseringar,
och dem är man tacksam för.

»Den unge Per Hallström» — det låter som

ett ytterligt smalt ämne, men jag hoppas att
ovanstående sammanfattning antyder att Rolf
Arvidsson har behandlat det med en utomor-
dentlig bredd. I fortsättningen ska jag bara
punktvis beröra något av det rika material han
lägger fram.

Boken inleds med en släktutredning varav
framgår att Hallström på modernet härstam-
made från en i 1700-talets början till Malmö
inflyttad pommersk släkt av bagare och bryg-
gare vid namn Sparfwart. Namnet kom på
många vis att tilltala Hallströms fantasi. Den
pommerske bagaren tycks han inte ha känt till.
Däremot trodde han — stimulerad av en tradi-
tion inom familjen — att han hade ett betyd-
ligt mera romantiskt påbrå, nämligen från en
på 1700-talet inflyttad fransk geniofficer som
skulle ha hetat Épervier, vilket ord kan vara
bildat efter fornhögtyska sparwari (»sparvhök»)
och i sin tur försvenskats till Sparfwart. I denna
fantasieggande etymologi finner Arvidsson
nyckeln till Hallströms fågelmetaforik och där-
med till en central punkt i hans känsloliv:
Falkens och de vilсна fåglarnas diktare släppte
till åtskilligt av sig själv i *Gustaf Sparfverts
roman* och fann i samlingsverket *När vi bör-
jade* anledning att porträttera sig som »En sparv
i tranedans».

Rovfågel degraderad till strykfågel — ett vik-
tigt moment i den processen framdras av Ar-
vidsson med påpekandet att Hallströms föräld-
rar inte legaliserade sin förbindelse förrän 1883
då barnen var vuxna. Fadern — Conrad Hall-
ström — var bokhållare med major domus'
rang hos garvaren A. W. Lundin, den berömda
Kungsholmskungen, som ytterst tycks ha varit
ansvarig för att giftermålet så sent kom till
stånd. Av miljön kring denne gemytligt brutale
patriark ger Arvidsson en bred skildring och
gör troligt att här verkligen fanns ämnen som
kunde inspirera en blivande diktare. Men
härom teg Hallström hårdnaakat. Uppenbarli-
gen — menar hans uttolkare — rörde det sig
här om ett trauma som blockerade en stor och
vital sektor för litterär behandling.

Man undrar i sammanhanget vad detta kan
ha betytt för Hallströms inställning till ero-
tiken eller närmare bestämt: sexuallivet. Ar-
vidsson, som principiellt inte snålar på utför-
liga besked och flerstädes återkommer till dessa
neurosbildande barndomsförhållanden, tangerar
frågan här och där men ger sig aldrig in på
någon riktig förklaring. Att Hallström hade
»en långt mera romantisk-esoterisk uppfattning
om kärlek och erotik än den som gällde inom
sennaturalistisk och dekadent diktning», låter
ju säga sig (s. 186), och vi får också ett an-
tal goda exempel. Ett av dem är *Thanatos-be-*

rättelsen Hemlig idyll om revolutionären som under Vendéupproret gömmer en aristokratisk fröken i sin fattiga kammare. Situationen kunde inbjudas till både passionsdrama och pikanteri men resultatet har istället — som Arvidsson småleende antyder — blivit »världslitteraturens kyskaste novell» (s. 187): när paret delar säng är det för att läsa Plutarkos tillsammans. Skyggheten för det erotiska får en annan belysning i ett par citat som Arvidsson drar fram.

»Ett lif af oförändrad gosseålder, utan sexuella frågor och utan egentlig tyngd och allvar, det skulle vara en god poetexistens», står det i en av anteckningsböckerna från sekelskiftet (s. 220). Och i resebrevet Shelleys graf exemplifieras tanken. Shelley var »den vingade genien som skrämdes bort af verklighetens blod och smuts», och han ägde »den sublimes idealitet som kan finnas i gossaldern och bara i den» (s. 223).

Gosseromantiken, kulten av oskuld och orörd ungdom, fanns ju för all del hos många mellan Rydberg och Ekelund; en direkt reminiscens från Rydbergs Fåfång skönhetsstråfvän konstaterar Arvidsson f.ö. i en Hallströmdikt över samma tema med den betecknande titeln Fallet (s. 221). Ändå tycker jag att det här spåret kunde vara värt att följa närmare i Hallströms fall.

Ett spår som Arvidsson däremot följer upp med bulldozer är historien om ingenjör Hallströms amerikanska äventyr. Utredningen av hans yttre förhållanden är en fängslande lektyr. Analysen av Hallströms intellektuella orientering under dessa avgörande år — december 1888 till sommaren 1890 — är beundringsvärd. Paradoxalt nog umgicks Hallström helst i en krets tyska immigranter och lärde sig uppskatta tysk litteratur, främst Heine, som — genom förmedling av Matthew Arnolds berömda essä — blev en följeslagare för livet. Något annat som kom att följa Hallström livet ut var en hjärtlig aversion mot USA och anglosachsisk kultur över huvud. För den engelska litteraturen bevarade han lyckligtvis dock sin beundran. Arvidsson kan i sitt fullmatade avslutningskapitel om *Lyrisk och fantasier* bl. a. visa på den betydelse som Robert Brownings versnoveller och dramatiska monologer fick för det med en viss orätt förbisedda författarskap som han så lärt och skarpsinnigt har gett introduktionen till.

Det är med en smula vemod man lägger ifrån sig Rolf Arvidssons avhandling. Mänskligt att döma måste den ju vara en av de allra sista i den riktigt stora stilen. Dock hoppas man att den med det snaraste får sin fortsättning, så till vida att Arvidsson vill återkomma

med en monografi över novellisten Per Hallström.

Göran Lindström

Karin Petherick: *Stilimitation i tre av Hjalmar Bergmans romaner. En undersökning av den roll pastisch, parodi och citat spelar i Knutmässö marknad, En döds memoarer och Herr von Hancken.* (Studia litterarum Upsaliensia, 6, 1971.) Almqvist & Wiksell. Uppsala 1971.

Det ämne Karin Petherick valt för sin undersökning är strikt avgränsat. Hon behandlar tre av Hjalmar Bergmans romaner, och detta med hänsyn till en så speciell kvalitet som stilimitationen. Begränsningen är lycklig. I den framträder författarinnans utmärkta egenskaper som texttolkare, och från hennes stilstudium öppnar sig perspektiv mot viktiga fält i den bergmanska världen. De stilistiska iakttagelserna sätts i samband med sådant som de fiktiva karaktärernas naturell, romanernas tidsfärg och — det mest angelägna — deras livs- och människosyn.

De metodiska kommentarer som inleder avhandlingen går inte utanför dennas syften, utan är strikt inriktade på sådana frågor som aktualiseras av den konkreta undersökningen. Förträffligt är exempelvis påpekandet att det inte finns någon funktionsskillnad mellan de olika kategorier av bibelcitats som redovisas (9 f.). KP strävar genomgående att relatera det formella till det funktionella, och det är detta som gör hennes stilundersökning så givande. — På två punkter vill jag dock reservera mig inför hennes metodiska uttalanden. Det gäller stilimitationens bundenhet till en förlaga och författaravsikten bakom stilen.

Stilimitationen förutsätter, heter det (3), »en bestämd, i sinnevärlden existerande förlaga, som åtminstone en del av läsarna är bekanta med.» Bibeln, dagstidningen och fröken i telefonväxeln erbjuder exempel på sådana förlagor. I många fall känner läsaren givetvis till förlagan, men det är inte nödvändigtvis så, och här finns en komplikation som inte har observerats av KP. Hon återger en replik ur Knutmässö marknad och tillägger att författaren med den »träffar en torgförsäljares ordflöde på kornet». (4) Det är tillåtet att här fråga författarinnan hur hon vet att jargongen är autentisk. Den *verkar* så, men ingenting hindrar att författaren har skapat intrycket av en autenticitet som inte föreligger. Det viktiga i saken är inte att det verkligen finns en förlaga som läsaren känner till, utan att denne tror att det bakom författarens ord finns en förlaga. Diktaren kan